

י ש י ב ו ת ה מ ל י א ה

הישיבה השמונים ושתיים

ביום ה' במרחשוון תשכ"ח, בשעות 3 עד 6.30 אחה"צ, בבית האקדמיה בירושלים.

הנוכחים: החברים, האדונים אברמסון, בן-חיים, בן-נון, ברגרין, גרינברג, זידל, ייבין, מלמד, סדן, רבין, שלי.
החברים היועצים, האדונים בן-שמאי, מיקם, מלצר, קדרי, שבטיאל.
המנהל האמרכלי הא' בן-מנחם.
חברי המזכירות, הגברות בהט, קלאר ורייך והאדונים איתן, מדן, מירקין.
אורחים בחלק הראשון של הישיבה: הא' י' אבינרי, ד"ר ש' הופמן, הגב' יצחקי (רעיית הא' י' יצחקי) וקרוביהם וידידיהם של זוכי פרס זאלצמאן.
הצטרפו על היעדרם האדונים אירמאי, אורבך, בנעט, טור-סיני, מורג, מירסקי, רצהבי.
האדונים דותן, בלאו, סמילנסקי, קוטשר, שירמן בחו"ל.

- סדר היום: א. הענקת פרסי זאלצמאן לשנות תשכ"ז ותשכ"ח
- ב. הרצאת הא' יצחק אבינרי על מפעלו המחקרי "היכל המשקלים"
- ג. מונחי תרבות הגוף, פרק יד: מכשירים
- ד. כללים בנטיית השם – המשך הדיון בכללי החולם
- ה. שונות.

א. הא' בן-חיים: מליאת האקדמיה מתכנסת היום לישיבתה הראשונה בשנת תשכ"ח, ואנו שמחים מאוד, שיש בידנו השנה לפתוח אותה בהענקת פרסים לעידוד חקר הלשון העברית לשלושה אנשים, שתרמו איש איש בתחומו תרומות חשובות למדע הלשון העברית. אנו מברכים את מקבלי הפרס, והם האדונים אבינרי, הופמן ויצחקי על מעשיהם ומאחלים להם, שיזכו להביא בקרוב את חיבוריהם לרפוס ולזכות בהם את הרבים.

האפשרות לעשות למען קידומה של העברית גם בדרך זו, כלומר, על ידי עידוד וסיוע חומרי לאנשים העמלים בתחום הלשון – נתנה לאקדמיה מר שמחה זאב זאלצמאן, חבר כבוד של האקדמיה וידידה המסור, שוחר התרבות העברית, עושה למענה ומעשה אחרים. מר זאלצמאן העמיד קרן לתכלית זו, שפירותיה מוקדשים למתן פרסי-העידוד האמורים, והעבירה לרשות האקדמיה בשנת תשכ"ד. מר זאלצמאן הניח לאקדמיה, שתקבע היא את צורת מתן הפרס וכל תנאיו.

תקנון הפרס ע"ש שמחה זאב ומלכה זאלצמאן, שתיקנה האקדמיה, קובע, כי מדי שנה בשנתה יוענק פרס של 3,000 ל"י למפעל לשוני, אם ימצא מפעל הראוי לו, והמפעל של שני סוגים הוא:

- א. חיבור, שנתחבר על עניין, שהציעה אותו האקדמיה ותכריזו עליו ברבים לשם תחרות סופרים.
- ב. מפעל, שיציע בעליו תכניתו לפני האקדמיה ויתאר דרך הכנתו.

השנה האקדמיה מעניקה שלושה פרסים:

- א. פרס מחקר לשנת תשכ"ז
- ב. פרס על מפעל מחקרי לשנת תשכ"ח
- ג. פרס נוסף מתוך כספים, שנשארו מהכרות פרס תשכ"ד, שלא נמצא מחקר ראוי לו.

הפרסים שחולקו עד עתה הם על הנושאים:

- א. היסודות העבריים בשפת הדיבור של יהודי בבל (מר אברהם בן-יעקב - תשכ"ה)
- ב. תורת ההגה ותורה הצורות של לשון המשנה, כפי שהיא מסורה במשניות כ"י פארמה (מר גדעון הנמן - תשכ"ו).

הא' סדן קורא את החלטתה של ועדת השופטים:

ועדת השופטים לפרסים מיסודו של שמחה זאב ואלצמאן, מטעם האקדמיה ללשון העברית, דנה בשני סוגי הפרסים. הסוג הראשון - הפרס על מחקרים, שנושאים נקבעו מטעם האקדמיה; הסוג האחרון - פרס לעידוד מחקרים, שנושאים מוצעים על ידי חוקרים. ולאחר עיון וביורור הגיעה לידי ההחלטות דלהלן:

א) בעניין הסוג הראשון, שנושאו נקבעו על ידי האקדמיה, והם שניים:

- 1) היסודות הארמיים ותפקידם בהרחבת הלשון (הוא פרס תשכ"ד, שהוכרו בשנייה לתשכ"ז);
- 2) דעותיהם של סופרי ההשכלה על הלשון העברית ודרכיהם בהרחבתה וחינוכה (הוא פרס תשכ"ז).

בעניין הנושא הראשון לא נמצאה, בין העבודות שנשלחו לוועדה, עבודה כשרה לפרס. בעניין הנושא האחרון נמצאה עבודתו של מר יוסף יצחקי כשרה לכך. המחבר טרח למצוא את נושאו בהרצאה ברורה, הנסמכת אל בדיקה וזירה של ענייני הלשון לסוגיהם בספרות ההשכלה, בייחוד בראשיתה. הוא פותח בחסרונותיה של ההשכלה בתחומה של הלשון העברית - ועיקרם שמיטת האישה ממעגלה הפעיל והסביל, התרשלות באחידות הסגנון ופתיחת שער הלעז - כדי להמשיך ביתרונותיה, ועיקרם סיגולה הגובר והולך של הלשון לצורכי המחשבה, הדעה והשירה, כדרך שנתחדשו להם לדורות האחרונים. מתוך תשומת דעת שקולה לכלל התפיסה של ראשי המשכילים בלשון, מהותה ותועלתה, מתבררים כל אופני ההרחבה, שניסו בהם, ואגב בירור אף ניתן משפט צדק לאישים העושים והמעשים, החל במנדלסון, ויזל, יצחק סטנוב, בן-זאב, קסלין, שלמה לוינון, וכלה במשה שולבוים. ודאי שהדברים ניתנים להשלמה (כן קשה הפסיחה על מפעלו של מנדל לפין), אך בחיבור הונח יסוד מספיק לכך.

ב) בעניין הסוג האחרון - פרס תשכ"ח לעידוד מחקרים, שנושאים נקבעים בידי חוקריהם, נמצאו הצעות אחדות כשרות לפרס, ולאחר שיקול המליצה הוועדה לנפות בפרס שתיים מהן:

א) הצעתו של מר יצחק אבינרי: היכל המשקלים; ועניינו קונקורדנציה לכל משקלי השמות בלשון העברית מימות כתבי הקודש ועד היום הזה, ודרכו דרך הבירור של התפתחות המשקלים לתקופותיהם, כלומר סידור כל השמות הכלליים בלשון העברית ועריכתם לפי משקליהם, כשכל משקל ומשקל מחולק חלוקה מרובעת, לפי סדר תקופות התפתחות העיקריות של הלשון: מקרא, תלמוד, ימי הביניים, העת החדשה.

ב) הצעתו של ד"ר שלמה הופמן: האינטונאציה של השפה העברית, כפי הגייתה עתה בישראל; ועניינו ניתוח וסיכום פונולוגי של הגייה הרווחת בימינו בארצנו על תכונותיה (העקומה המילודית, הרווחים לפי צליליהם לסוגיהם), מתוך שימוש בדגמי דיבור של דוברי עברית יושבי ישראל על סוגיהם השונים מבחינת הגיל, ההשכלה, המעמד והמוצא.

ועל זה באנו על החתום

שרגא אברמסון, יושע בלאו, דב סדן (יו"ר)

הא' בן-חיים מוסר את הפרסים להא' אבינרי, לד"ר הופמן, ולגב' יצחקי, שבעלה הא' יצחקי לא יכול לבוא לישיבה משום מחלת אחיו.

ב. הא' יצחק אבינרי, בעל פרס זאלצמאן למפעל מחקרי, מרצה על מפעלו

"היכל המשקלים"

בכניינו של "היכל המשקלים" התחלתי לפני ארבעים שנה בדיוק. ומעשה שהיה כך היה. לפני ארבעים ושניים שנה עליתי ארצה, ואף על פי שראשית דיבורי עם הוריי הייתה עברית ורק עברית - ממש בשנתי הראשונה כבר התחלתי למלמל עברית - בכל-זאת, בעלותי ארצה, נתקלתי בהרבה מלים חדשות שלא היו שגורות בפי. הפתיעו אותי ביותר החידושים במשקל "יָהּ". בחול ידעתי "אטריות", "פטריות"; ובלשון יחיד היינו אומרים אָטְרִיָה, פְּטְרִיָה. כאן נתקלתי בשפע רב של מלים ממשקל זה: עִרְיָה, ספְרִיָה, מטְרִיָה, נגְרִיָה, סוכְרִיָה, מסְגְרִיָה, סנדלְרִיָה ועוד, בתחילה חשבתי, כי האות רי"ש היא שגרמה לכך; גם משירי ביאליק ידעתי "זְכְרִיָה" ("ואלקטה שם זְכְרִיּוֹת"). אבל במהרה נוכחתי, שלא כן הוא, ולא הרי"ש היא שגרמה לכך, ויעידו חידושים רבים אחרים: חֲנֻפְיָה, צְמֻחָה, נְפֻחָה, פְּנִימָה ועוד. ביניהם חידושים שכבר נפלטו מהלשון: אינני שומע כיום שְׂכַמְיָה, מְתַנְיָה, נְשַׁפְיָה, שהיו שגורים בימים ההם. ביחוד תמהתי על החידושים לבתי-מלאכה, שלא מצאתי דוגמתם במקורות העתיקים, וביותר הייתי תמה, כאשר הייתי עובר ליד בית-מלאכה של סנדלר זקן, שמצד כושר עבודתו לא היה אלא "חצי סנדלר", ואע"פ כן לא מצא קורת-רוח בשם "סנדלר", ועל השלט היה כתוב דווקא "סנדלרִיָה". ואילו חייט (כמדומה - פוליאקוב היה שם משפחתו), שהתפאר כי היה תופר בגדים לבית המלוכה ברוסיה, והיו לו 3-4 עוזרים מומחים, הוא מצא סיפוק בשם "חייט". "חייטיה" לא ראיתי ולא שמעתי. הדבר היה לפלא בעיניי: מדוע חייט יכול להסתפק בשמו, וסנדלר איננו יכול להסתפק בו. וזהו חידה שלא מצאתי לה פתרון עד היום.

דרך-אגב: ברצוני להעיר, שבתנ"ך יש שמות אחדים בסיום "יָהּ": שליִשְׁיָה, עשִׂרְיָה, פְּלִילִיָה, תְּרֻמְיָה; אבל שמות לבתי מלאכה לא מצאתי.

חידוש שני שהפתיע אותי היה הריבוי של חידושים במשקל תְּלִמִּיד: תְּבִלִּיט, תְּהַלִּיף, תְּזַכִּיר, תְּחַרִּיט, תְּסַבִּיף, תְּקָדִים, תְּקָצִיב ועוד. בתנ"ך יש רק שני שמות כאלה: תְּלִמִּיד ותְּכַרִּיף, שניהם בלשון יחיד. בשמעי את החידוש "תוכיר" או "תקדים" בפעם הראשונה, נראה לי כצורת פועל: אני מקדים, אתה תקדים; "תשלח לו תופיר" - נראה לי כמי שאומר: תשלח לו וגם תוכיר. כל החידושים הללו נראו כצורה של פעלים, מה שאי אפשר לומר על "תלמיד" ו"תכריך", כי אלה הן צורות של שמות מובהקים.

בדקתי את השמות במשקל תְּלִמִּיד במקרא ומצאתי, כאמור, רק שניים. לעומת זאת במשקל תְּגַמּוּל מצאתי שמונה: תְּגַמּוּל, תְּחַלּוּא, תְּחַנּוּן, תְּמַרִּיק, תְּמַרּוּר, תְּעַלּוּל, תְּעַנּוּג, תְּנַחּוּם. שאלתי את עצמי: מדוע הוניהו את המשקל הזה, ובחרו במשקל הדומה לצורת פועל? חידוש כגון תְּזַכִּיר או תְּקָצִיב נראה לנו כיום כמזור. אך לו חידשו "תְּזַכִּיר", היה זה נהוג ומקובל כיום. כעבור כמה שנים חידשו שם אחד "תְּצַלּוּם", חידוש מיותר לחלוטין, כי ה"צילום" מספיק. כיום נזקקים גם למשקל תְּגַמּוּל, וחידשו תְּמַלּוּגִים ותְּקַבּוּלִים ועוד.

נתברר לי עוד דבר מעניין, שלא ראיתי כי ישימו אליו לב. כל השמות במשקל תְּגַמּוּל נמצאים במקרא אך ורק ברבים, ואף לא אחד ביחיד. זו עובדה מפליאה מאוד, והרבה עסקתי בסתרונה. חשבתי בלבי: מי יודע, אולי משום שלא נמצא ביחיד, הוניהו את המשקל הזה. על כל פנים עובדה היא: מצד אחד ראיתי משקל שְׂמַפְרִים אותו, ומצד שני - משקל שהוא מוחזק ואין דואג לו. דבר זה בלט, כמובן, במשקלים רבים מאוד. התבוננתי, למשל, במשקל דִּין, נִיר, גִּיר - יש עשרות שמות כאלה במקרא, גם בתלמוד. והנה לא מצאתי אף חידוש אחד במשקל

זאת ועוד: ידוע לחוקרים, שבימי חז"ל, כנראה, לא היה הבדל רב בין ב' דגושה לרפה, שהרי חז"ל מנו בין הדבקים שיש להפריד ביניהם (בקריאת שמע) לא רק "על לבבך", כי אם גם "עשב בשדך".

והיי דוגמה אחת לפתרון צורתה של מלה שבמשנה.

ועכשיו דוגמה מהמקרא. נאמר באיוב: "תחת צאֵלים ישכב". מהו היחיד של צאֵלים? רוב בעלי המילונים הביאו את הרבים בלבד, כי נתקשו מאוד למצוא את היחיד. פירסט ניקד צאֵל, ובעקבותיו הלך בן-יהודה. אך אין בזה ממש. במשקל אֶרֶץ אין אף שם אחד, שהאות האמצעית בו אל-ף. ולו נמצא שם כזה הרי ריבוי צריך להיות צאֵלים במשקל פִּלְאִים. והנה, כאשר ערכתי את משקל פִּעַל (בֶּאֱר, פֶּאֱר, זֶאֱב ועוד), נתגלתה תמונה מעניינת, ממש "גילוי אמריקה". רוב השמות במשקל זה – האות האמצעית בהם היא א: בֶּאֱר, פֶּאֱר, זֶאֱב, שֶׁאֱר, בְּאֶב, רְאֶם. אם כן הרי הדבר ברור: צאֵלים – הוא הריבוי של צאֵל, ואין צאֵלים אלא כמו צאֵלים: כאשר מבטאים את השווא נע ברחבות, הרי הוא קרוב לסגול, והסגול גורר אחריו חטף-סגול. למשל, בפרשת השבוע (לך-לך): בְּאֵרוֹת בְּאֵרוֹת חמר, ואין בְּאֵרוֹת אלא כמו בְּאֵרוֹת, וכן שְׁאֵלְתֶם במקום שְׁאֵלְתֶם. הייתי בעיניי כמגלה צפונות ונסתרות.

בימים ההם נדפס הספר "צמח עבר הירדן" של אהרן אהרנסון. הספר נערך על ידי יצחק אפשטיין ז"ל. נזכר שם גם העץ צאל, והיה צורך לציינו, כמובן, בלשון יחיד. בגוף הספר ניקדו צָאֵל ("עפ"י מסבות השם"). נפגשתי עם יצחק אפשטיין ז"ל, וסיפרתי לו את תגליתי. הוא השיב: "אין כמוך, לו בא היכל המשקלים לשם זה בלבד – דיינו. אני מצטער, שרוב הספר נדפס, אבל בסוף הספר אביא הערה, שהנה הצלחת לפענח את הסתום". ואמנם כן עשה. בסוף הספר הביא את השם צאל מתוך הספר "היכל המשקלים", וציינו כחיבור גדול העומד להופיע. זה היה לפני 35 שנה...

מילוניו של אבן-שושן הוא הראשון שבו הודפס היחיד – צָאֵל, כי עשיתי פרסום לתגליתי זו לפני עשרים שנה. עכשיו שגור כבר הצָאֵל בפי רבים מחברי הקיבוצים בנגב, שיש שם צָאֵלים, ואף יש קיבוץ בשם זה.

מתוך דוגמאות מעטות אלה אתם רואים, מה מתרחש בעולם המשקלים, ומה אפשר עוד לעשות לתקנת המשקל העברי.

באמרי "ענייני צורה" – עמדתי על צורות בודדות, והנני רוצה לגלות לכם – ואולי הדבר גלוי לכם – משהו על הצורה הכללית של הלשון העברית מבחינת המשקל. לאחר שערכתי את השמות לפי משקליהם ומניתי אותם לפי שמות של משקלים שורשיים (שאין בהם אות נוספת לא בראש ולא בסוף) – באתי לידי מסקנה ברורה: לשוננו הייתה בתקופה קדומה גברית ושורשית: במקרא היה היחס בין זכר לנקבה כיחס 1:2 לטובת הזכר, כלומר, שליש אחד מהשמות בלשון נקבה, ושני שלישים – בלשון זכר. ורוב השמות היו שורשיים. היחס הזה נשמר כמעט גם בתקופת חז"ל, עם נטייה קלה לצד לשון נקבה וגם עם נטייה קלה לצד שמות תוספיים (שמות שיש להם תוספת בראשם או בסופם, ולפעמים בראשם וסופם גם יחד, כגון: התחברות, אכזריות, תענית וכד'). היחס הזה הלך ונשתנה והחמיר מבחינת ירידתו של לשון זכר וההתגברות של לשון נקבה ושל שמות תוספיים. כיום היחס בין זכר לנקבה הוא כיחס של 4:5 לטובת הנקבה. יש לשים לב לתופעה מעניינת זו, שגם אם היא ידועה לכם, הרי היא ראויה להעסיק את מחשבתנו. פירוש הדבר שלשון נקבה, שתפסה בימי המקרא רק כ-35%, תופסת היום יותר מ-55% ומתקרבת לגבולות 60%. אני מבקש שלא תגלו בדבריי פנים שלא כהלכה. אינני אנטי-פמיניסט חלילה; כולכם יודעים את מלחמתי לזכות המְלִיָּה וכנגד מְלִיָּה (בסגול). אבל אני שואף למאזני צדק, לשיווי משקל מסוים, לבל תהא לשוננו "נוקבת ויורדת"... ידעתי, כי לא נצליח להסב את הגלגל אחורנית ולהחזיר ללשוננו את עטרת גברותה. אך על כל פנים יש

לדאוג לכך – ובעוד מועד – שלא תתכער דמות העברית ע"י הכרעה יתרה של הכף לצד לשון נקבה. גם בעולם הטבע יש הרמוניה מסוימת, ואפילו בעולם האנשים: מספר הגברים והנשים שווה, עם עודף קטן לצד הנשים בארצות מסוימות (לא בארצנו, למשל, שבה מספר הנשים מועט קצת משל הגברים). אם המהלך של "סטרא דנוקבא" ילך ויתפתח, עלולים אנו להגיע לידי כך, שעל שם אחד מלשון זכר יהיו שלושה שמות מלשון נקבה. על מחדשי החידושים לשים לב לתופעה זו, ולהרבות מעתה בחידושים ממין זכר, כשם שהטבע, כידוע, לאחר המלחמות מרבה בהולדת ילדים, ולא ילדות...

לפני שאסיים, אני רוצה להזכיר בקצרה את שמות האנשים שעסקו בחקר המשקלים, לבל יחדשוני במה שאין בי: לא אני הראשון שהתחלתי לעסוק בנושא זה. ראש וראשון בחקר המשקלים הוא רבי יונה אבן-ג'נאח, מייסד הדקדוק העברי. בספרו "הרקמה" פירט את כל משקלי השמות (כלליים וגם פרטיים), אך מן המקרא בלבד. ואחריו – רד"ק בספרו "מכלול". בדורות האחרונים התחילו גם חכמי אומות העולם לעסוק בחקר המשקלים. לאנארד, קניג, בואר-ליאנדר ועוד. בייחוד יש להדגיש את מפעל הבלשן היהודי יעקב בארט, בספרו Nominalbildung. לפי עניות דעתי הוא הראשון, שהתחיל לחקור גם את לשון התלמוד והמדרשים וגם את הארמית (מבחינת משקלי השמות), אלא שבספרו מתפצל הרבה פעמים משקל אחד לסוגים שונים, הואיל והוא דן במשקל מבחינת התהוותו מבניין זה או אחר. לפיכך מיטשטשת תמונתו הכללית של המשקל, וכמובן אין צורך לומר, שהוא לא שם לב ללשון ימי הביניים. הראשון ששם לבו לכך היה צונץ בספרו Synagogalpoesie (שלתימהוני הרב לא תורגם עד היום לעברית). צונץ מנה את רוב חידושי הפייטנים לפי המשקלים. וכמובן, ברור שלא היה לו כל עניין בשפה העברית החדשה. על העברית החדשה מבחינת המשקלים נדפסו מחקרים מעטים. ספר מיוחד על כמה וכמה משקלים נדפס באמריקה ע"י שלמה רבינוביץ לפני 20 שנה. ייזכר לטובה גם המדקדק יצחק לבני ז"ל, שבספרו ייחד את הדיון על משקלים רבים.

אסיים במלים אחדות על הפרס שניתן לי. אתם יודעים, שלא הרי פרס שניתן בעד חיבור שנדפס או נכתב – כהרי פרס שניתן בעד חיבור שלא נשלם עדיין, ויש לעמול הרבה לשם השלמתו. כאן יש פרס של שחרור: כתבתי ספר, וניתן לי פרס, ואני נהנה. אבל כאן זהו פרס של עול, וגם אם נאמר כדברי ביאליק: "כבד העול, נעים העול", הרי סוף-סוף עול לעולם עול הוא. לא אהיה כמגלה סוד, אם אומר שהמעמסה כבדה מנושא.

עסקתי בספר שש שנים רצופות, והפסקתי עבודה זו לפני 35 שנה. בינתיים פעלתי "משהו": פרסמתי כשמונה מאות מאמרים, גם ספרים גדולים וקטנים: "היכל רש"י" (על ארבעת כרכיו), "יד הלשון", "כיבושי העברית בדורנו", "מילון חידושי ביאליק" ועוד. אבל ספר זה, שהוצרכתי בגלל גורמים שונים למשוך ידי ממנו, מטיל עלי אימה יתרה. האקדמיה זכתה אותי בפרס עליו – ואני מודה לה בזה על עצם הערכתה – אך הדבר מטיל עליי, כאמור, עול כבד, עול וגם פחד. לפי שיטת השמות הסמליים שקראו קדמונינו לחבוריהם, היה עלי לקרוא עתה לספר זה לא "היכל המשקלים", אלא "פחד יצחק".

הבה נקווה, שהנותן ליעף כוח יחזק את כוחי ורוחי ויתן לי עוז לעשות חיל ולזכות בעוד מספר שנים לברך על המוגמר.

ג. הא' איתן: עם ההזמנה לשייבה נשלחה לכם הודעה על הפרק החדש של מונחי תרבות הנוף – פרק י"ד: שמות מכשירים – העומד לאישור היום. אחרי הדיון בדרכו הרגילה בוועדה ואחר שנשלח חוזר והודעת סיכום ונתקבלו הערותיהם של חברי האקדמיה, נשאר לאישור מיוחד עניין שהיה בספק, והוא הניקוד של המלה כדום (מוט בעל אונקל). יש אפשרות לנקד

את המלה בשווא, כְּדוּם, או לנקדה בפתח ודל"ת דגושה, כְּדוּם. הוועדה לשאלות דקדוק שימושיות החליטה לנקד כְּדוּם בשווא, כדרך שהמלה מנוקדת בשני כתבי היד (פארמה, לפי מילון בן־יהודה, וקאופמן) וכדרך שהיא מובאת במילונו של לוי ובניקודו של ילון. המליאה מתבקשת לאשר את ההחלטה לנקד כְּדוּם בשווא על משקל כְּלוּב, גְּמוּל, גְּבוּל, אחר־כך תתבקש המליאה לאשר את הרשימה כולה לפרסום.

הא' מלצר: האם לא מוטב לומר כְּדוּם, בחולם?

הא' שלי: מבחינה פוניטית גרידא הצורה כְּדוּם, בשווא, קשה. אם אתם מוכנים לשנות את הניקוד שנקבע, אני בעד כְּדוּם, בפתח, שהוא נוח יותר. הקושי שבאות כ"ף הוא, שפעמים הכ"ף רפה ופעמים דגושה, והוא מקור לשגיאות בהגייה. השווא מוסיף כאן קושי על ידי שהוא גם מכביד על המבטא. מבחינה זו מוטב היה לנקד כְּדוּם. השאלה היא אם האקדמיה מוכנה לשנות.

הא' מלצר: המלה כְּדוּם בשווא תישמע כְּדוּם, "כמו דוּם", עם כ' הדמיון.

הא' בן־חיים: לא לחינם הציעה הוועדה כְּדוּם. המלה נמצאת במשנה, ויש מסורות קריאה שונות, האחת כ"ף בשווא, האחרת כ"ף בפתח (כְּדוּם). ויש גם כ"ף בקמץ (כְּדוּם), במשניות דפוס ליוורנו. הוועדה חשבה, שהדרך הטובה ביותר היא לנקוט את המלה בשווא. ועל כל פנים לא קמץ, כי אחד המכשולים בפני דובר עברית בומננו, הוא הצורך לשנות תנועות בנטיית מלים, כמו שְׁמֻלָּה, שְׁמֻלֹת; עֲמֻדָּה, עֲמֻדֹת. בעברית יש שני משקלים קרובים זה לזה, האחד בשווא, כמו גְּבוּל, והאחר בקמץ כמו חֲתוּל, והקמץ משתנה בנטייה. אם אפשר לנקוט מלה, שלא תשתנה בנטייתה – מה טוב. לכן זה היה הטעם, שבחרה הוועדה בצורה כְּדוּם, בשווא.

הא' שבטיאל: לא הייתי רוצה להורות הלכה בפני רבי ומורי ר"ח ילון, שניקד במשנה כְּדוּם. בוודאי היה לו על מה לסמוך. אלא כיוון שנתעוררה שוב בחוג האקדמיה, אציע לנקד במשקל דגושה, המציין עצמה: כְּדוּם, כדרך כְּשִׁיל, פְּטִישׁ, עֲמוּד וכו'.

הא' בן־חיים: הוועדה קבעה ברוב דעות כְּדוּם.

הא' מלמד: אינני חושב, שהניקוד של קאופמן זו מסורת. זו מסורת של איש אחד. המסורת הערבית היא כְּדוּם.

הא' קדרי: אולי אפשר לצדד בהצעת כְּדוּם. אי אפשר לומר, שזה אותו מבנה פוניטי כמו גְּבוּל. בצירוף הנאים גְּבוּל יש דבק־עיצורים, והוא מקצר את המלה להיות בת הברה אחת, מה שאין כך במלה כְּדוּם, שאין בה דבק־עיצורים, והיא נהגית מכל מקום בשתי הברות, ועל כן אולי יש להעדיף את המשקל השני, בפתח.

בעד הצעת הוועדה, כְּדוּם, הצביעו 9

בעד ההצעה כְּדוּם הצביעו 8

נתקבל: כְּדוּם.

הא' איתן: אפשר לדחות את ההצבעה לישיבה, שישתתפו בה יותר חברים.

הא' בן־חיים: כבר נתמצו כל הדרכים. הוועדה דנה בכך לפחות פעמיים. והעמדנו את העניין להצבעה נוספת במליאה.

הא' ברגרין: אני מבקש לשאול על מונח אחר ברשימה, "משקולת דסקות", שבא במקום המונח שבהודעת הסיכום: "משקולת דִּסקָאוֹת". באחת הישיבות דברנו על "גְּמֻלָּה, גְּמֻלֹת",

והוסכם לקבוע גמלאות. לכן אני מתפלא, שהוציאו דסקאות והכניסו "דסקות". מה תהא קריאתו, דסקות או דסקות?

הא' שלי: אני רוצה להביא ראייה לצורה דסקאות מן האקדמיה עצמה, שקבעה לקצפה - קצפאות, שמלות, שמלות וכו', והציבור נכשל בזה הרבה מאוד. איננו מצויים לשנות את יסודות הדקדוק של המלה העברית, שהיא ירושה לנו. מה שאין כן, אם אנו מגיעים למלה שאיננה עברית. ואם כבר כך, נהגנו חירות אפילו לגבי קצפה העברית, והחלטנו שמוטב לומר קצפאות, מלה מצויה מאוד בענייני ביטוח לאומי, וצורתה נתקבלה ברצון על הציבור. לא כל שכן, כשלפנינו מלה יוונית וכדומה, ומדוע נסטה מדרך זו?

הא' איתן: לו ידעתי שהעניין יעלה לדיון, הייתי מקדים את האינפורמציה. כוונת הוועדה לא הייתה לנקד דסקות, אלא דסקות, והדברים שנאמרו אינם חלים על הצעה זו.

הא' בן-חיים: אם הוועדה החליטה לומר דסקות, היה מן הדין להביא זאת לדיון לוועדת הדקדוק. זו שאלה עקרונית בלשון. השאלה כבר עמדה לדיון בימי בן-יהודה לפני חמישים ושש שנה (זיכרונות ועד הלשון, חוברת ב'). בן-יהודה דיבר במשקלים הסגוליים בכלל. טענתו הייתה, שיש בעברית מספר צורות יחיד, שיש להן ריבוי אחד, והוא משקל פְּעָלִים. וכיוון שמצאנו בלשון המשנה אוכלין וכיו"ב, מוטב שתונהג צורה זו ויאמר: הריבוי של אכל, אֶכְלִים. לא קיבלו את דעתו בכול, לא בוועד הלשון, ולא בחיים. אך דבר אחד התקבל בחיים: המשקל פְּעָלָה - בריבוי אין שינוי תנועות ונקבע טְמָאוֹת, חֲלָצוֹת, ולא טְמָאוֹת, חֲלָצוֹת. אבל הדבר כך רק במשקל פְּעָלָה, ולא במשקלים פְּעָלָה, פְּעָלָה. כנגד זה יש מלים כגון פְּתָקָה, פְּתָקָאוֹת. מכל מקום, על הצורה דסקות אין להחליט אגב אורח, ויש ליחד לכך דיון בוועדה תחילה.

הא' איתן: כוונת הוועדה היא דסקות; אבל הסיבה לכך פשוטה וחמורה יותר - האקדמיה בעצמה כבר החליטה ופרסמה את המונח הזה בצורת דסקות. המלה נדפסה בזיכרונות האקדמיה יב, עמ' 21 (בפרק הרמת המשקולות). הוועדה לא עשתה אלא דבר אחד: העבירה לכאן את ההחלטה מרשימה קודמת.

הא' בן-חיים: חבל שלא הובא לדיון הניקוד דסקות, ואין לראות במה שנדפס החלטה בדבר הניקוד.

הא' בן-נון: אם אמנם התכוונה הוועדה לדסקות, רצוי, שלא נקבל את ההצעה; יש לתקן את הרשימה הקודמת, משום שאנו בעצמנו - אם נפתח את הדרך הזאת - נביא לידי ביטולן של נטיות על דרך הסגוליים, ובכך נגביר את הפְּרָצוֹת ונפתח "פְּרָצוֹת" - ולא תהיה אפשרות לאמת את המשקל הקודם.

הא' סדן: ודאי, אילו הקפדנו על הגייתו של שווא נע שהיא מורגש, לא היה צורך לעשות יוצא מן הכלל בידיים, "דסקות", וניתן להניח דסקות. אולם לפי שאין אנו מקפידים על כך, הרי ההגייה המצויה תהא "צקות"; הלכך אין לנו אלא לנהוג כפי האפשרויות, השגור, או הראוי להיות שגור: פְּסָקָה, פְּסָקוֹת, פְּסָקָאוֹת; סְמָטָה, סְמָטוֹת, סְמָטָאוֹת; וכך דְּסָקָה, דְּסָקוֹת, דְּסָקָאוֹת.

הא' ברגרין: בנוגע למשקל שְׁמָלָה, יִלְדָה, אסור לנו לערער את דקדוק הלשון העברית. הריבוי הוא שְׁמָלוֹת וכו'. יש כמה מלים תלמודיות, הלקוחות מארמית, שאפשר ללמדם בתור יוצא מן הכלל: סִירְכָא, סִירְכוֹת, פִּירְכָא, פִּירְכוֹת. אך לא נרבה בהן, אם נערבב ונלך לפי עסקות, נערער את הדקדוק. למה לנו להתנגד לצורה דסקאות?

הא' בן-חיים: כל העניין של דסקות בטעות יסודו. על-ידי הדפסת "דסקות" לא נתבטלה דסקאות. לא תמיד צורה מסוימת, שהאקדמיה מחליטה עליה, מבטלת את הצורה המקבילה.

הא' מן: ברשימה המודפסת נכללה המלה דסקות ללא דיון. עתה אנו דנים בכך.

הא' איתן: בכרך הבא יתפרסם דסקאות.

הא' ברגרין: צריך להחליט דסקאות, ולבטל דסקות.

בעד ההצעה דסקאות הצביעו 15

איש לא הצביע נגדה.

נתקבל: דסקאות.

הא' בן-חיים: בכרך הבא תפורסם המלה דסקאות בתוספת הערה המתקנת את הפרסום הקודם.

הא' זיידל: אולי אפשר להשאיר את שתי הצורות: דסקות וגם דסקאות?

הא' בן-חיים: הצבענו על צורה אחת. דסקות – מחייב דיון בוועדה. אם הא' זיידל עומד

על כך, נביא זאת לוועדה.

הא' איתן: איננו עוסקים עכשיו בדקדוק; אנו עוסקים בקביעת מונחים למכשירים מסוימים. כאן מדובר במונח, שרצוי שתהיה לו צורה אחת. לא דיברתי נגד אחת הצורות המוצעות, אלא נראה לי, שכאן אין מקום לשתי צורות.

הא' בן-חיים: יכול להיות ויכוח אם נכון לומר דסקות, ולפיכך דרוש דיון בוועדת

הדקדוק תחילה.

הא' זיידל: אני חפץ שידעו, שבעצם מותר להשתמש גם בצורה דסקות.

הא' בן-חיים: הדבר יובא לוועדה לדיון, והיא תחווה דעתה. יתקיים על כך דיון, שלא

בדרך אגב. אנו דנים עכשיו במונח קונקרטי, ועליו יש הסכמה לקבעו דסקאות.

הא' בן-שמאי: ברשימתנו מובאים המונחים "גופיית התעמלות", "גופיית אתלטיקה", ואחריהם המונח "חגורת משקולנים". הצירוף האחרון קרוב יותר לרוח הלשון העברית, כי מצמידים את האבזורים לא לפעולה, אלא לאנשים העושים את הפעולה. לכן יש לומר גם כאן: "גופיית מתעמלים" ולא "גופיית התעמלות", וכן "גופיית אתלטים".

הא' זיידל: מדוע בלשון רבים, ולא לשון יחיד – "גופיית מתעמל"?

הא' מלצר: אין שלושת העניינים הללו זהים. גופיית התעמלות זו גופייה, שלובשים אותה בשעת ההתעמלות, והוא הדין גופיית אתלטיקה, והרי כמו "שמלת-נשף" ו"מעיל-גשם". חגורת משקולנים היא חגורה מיוחדת, אך ורק למרימי משקולות, בדרך כלל גברים. וזה עניין מיוחד לעצמו, שאיננו דומה לשני הקודמים. אני חושב, שאין צורך לשנות ממה שקבעה הוועדה.

הא' שלי: מדוע אין להסמיך שם כלי לשם האומנות, אלא לאומן דווקא? האין אנו אומרים "כלי מלחמה", ולא "כלי לוחמים"? אני מניח, שהיה לוועדה נימוק נוסף: התעמלות היא פעולה שניתן לה שם קצר, ונוח לומר "חגורת התעמלות". לא כן במשקולות, שצטרך לומר "חגורה להרמת משקולות". מטעם זה נוה יותר לומר כאן "חגורת משקולנים". הנוחות היא סגולה לקליטה.

הא' ייבין: אני חושב, שאנו שמים דעתנו להלבשת משטר על המונחים: אם אחד כך - כולם צריכים להיות כך. צריך לתת אפשרות להתנועע באמצע. למי זה מפריע, אם אומרים "גופיית התעמלות"? זה מגוון את המונחים.

הא' בן-חיים: האם הא' בן-שמאי עומד על הצעתו?

הא' בן-שמאי: לפי הרגשתי ולפי רוח הלשון קרוב יותר להסמיך כלים ואבזורים לאומן מאשר לאומנות.

הא' בן-חיים: יש בהודעה חלק, שעליו כתוב "לא לדיון", ומונח זה כלול באותו החלק, אני מצטער, שאנו מתווכחים על דבר שבעצם הכול מודים, כי ייתכן וייתכן בעברית. בזה נסתיים הדין ברשימה.

הא' בן-גון: אני רוצה לעמוד על שני מונחים. מדוע הצירוף "כדור פֶּדֶרְת דְּשָׂא" ובמונח "כדור קונאות" לא ידוע, אם בשם השני שבו הכוונה לשם מופשט או ללשון רבים. עדיין אנו חיים במשטר של כתיב חסר הניקוד. שומע אני בכל מקום, ש"כדורת" סתם הוא התרגום למלה bowling. והנה "כדורת" זו אינה מופיעה במונח "כדור קונאות", ובמקומה "כדור".

הא' איתן: יש שני משחקי bowling - אחד באולם סגור, שבו קולעים בכדור כדי להפיל קונאות. ויש משחק דומה, שמשחקים בחוץ, בדשא. אלה שני משחקים ששמותיהם העבריים הם: "כדורת קונאות" ו"כדורת דשא". אלה שמות של משחקים. הכדורים בשני המשחקים שונים הם. הכדור של קונאות יותר גדול, הכדור של כדורת דשא יותר קטן. אך אין צורך בשני מונחים. שמות שני הכדורים היו צריכים להיות: "כדור כדורת-קונאות" ו"כדור כדורת-דשא". במונח הראשון היה אפשר לוותר על "כדורת", אבל "כדור דשא" לא היה אומר דבר על המשחק. לכן היו מוכרחים להניח כאן "כדור כדורת-דשא".

הא' בן-גון: המונח "כדור כדורת דשא" מקביל אפוא למונח "כדור קונאות" - מדובר על אותו מושג, שמופיע כאן בצורה אחרת. נקרא לכדור, בקיצור, בשמות "כדורת-קונאות" ו"כדורת-דשא". כשם שאומרים "כדור-רגל" הן על המשחק והן על הכדור, כך אפשר לומר גם פה "כדורת-דשא" ו"כדורת-קונאות" על המשחק ועל הכדור כאחד. הצירוף "כדור כדורת..." נראה מוזר.

הא' מלמד: אינני יודע, למה דחו את המונח "גילת כדורת..."

הא' איתן: הוועדה ניסתה בהצעתה הראשונה להציע "גילה", אבל במשחקים אלה עוסקים אלפים, ואלה אומרים "כדור", ולא ישנו ממנהגם.

הא' מלצר: הקושי נובע מן הצירוף "כדור כדורת דשא", ולכן צריך להוסיף מקף ל"כדורת-דשא".

הא' בן-חיים: על פֶּדֶרְת במונח של משחק בכדור אין חולק. איננו דנים אף על המלה "כדור". אף אין ערעור על דרך הצירוף, אלא במקרה הצירוף "כדור כדורת..." איננו ערב כל-כך לאוזן, ואין זה נימוק מספיק לשינוי המונח.

הא' מלמד: אולי נאמר "כדור לכדורת דשא"?

בהצבעה אושרה הרשימה פה אחד

1. הרשימה מתפרסמת בראש כרך זה, עמ' 7-10.

ד. הא' מדן: הפרק על החולם מפרקי דקדוק נטיית השם הובא לפני המליאה בישיבתה השבעים ותשע, בט' בניסן תשכ"ז.

אחרי דיון מפורט אושר כלל א', לרבות ההערה הארוכה שבסופו. זהו הכלל על החולם המתקיים בנטייה ונכתב מלא.

החלטת המליאה הוסיפה על הצעת הוועדה צורה נוספת בנטיית השם תָאֹו.

גם כלל ב' אושר. זהו הכלל על חולם הבא לתשלום דגש לפני הגה גרוני ונכתב חסר.

המליאה הוסיפה על הצעת הוועדה את השם גְבוֹהָ גם בחולם מלא.

לפי הסדר עלינו לעבור לדיון בכלל ג', הדין בחולם המשתנה בנטייה לקיבוץ, לקמץ קטן או לשווא והנכתב חסר.

הא' ברגרין: לפי הצעתו של הא' בן-חיים והצעתי בישיבה ע"ט עלינו להמשיך בכלל ב, ואין לראות בדיונו עניין גמור. המדובר שם בעניין השם גְבוֹהָ או גְבוֹהָ.

הא' מדן קורא מזיכרון הדברים של סוף ישיבה ע"ט:

הא' בן-חיים: נתקבלו אפוא שתי הצורות לנסמך. לדעתו זה מחייב גם שתי צורות בנפרד, כלומר שתי מערכות: אחת: גְבוֹהָ, גְבוֹהָ, גְבוֹהָ; השנייה: גְבוֹהָ, גְבוֹהָ, גְבוֹהָ. או שמא רק מערכה אחת: גְבוֹהָ, גְבוֹהָ או גְבוֹהָ.

הא' קוטשר: אנו מסבכים את העניין ללא צורך. מי מחייב אותנו ללמד שתי צורות נוספות, שההבדל ביניהן ובין הצורות האחרות איננו אלא בכתיב בלבד?

הא' בן-נון: כדי שיהא הדבר קל יותר להסברה לתלמידים.

בעד קיום שתי מערכות הצביעו 6

נגדו -

4

נתקבל: שתי מערכות: א) גְבוֹהָ, גְבוֹהָ, גְבוֹהָ;

ב) גְבוֹהָ, גְבוֹהָ, גְבוֹהָ

לפי הצעת האדונים ברגרין ובן-חיים יימשך הדיון בכלל זה, ואין לראות בדיונו בו עד כה עניין גמור.

אם כן, נתקבלה החלטה, אבל הוצע והוסכם, שנראה אותה, כאילו לא הוחלטה, ושימשך הדיון.

הא' בן-חיים: נהגנו תמיד, בדיון בכללי הדקדוק: תחילה דנים בכל סעיף וסעיף ומצביעים עליו ורואים את ההצבעה כעניין שאינו מוגמר, שהרי הסעיפים קשורים זה בזה. אף על פי שהצבענו בעניין גְבוֹהָ, לא הושלם בו הדיון, ובגמר הדיון בכל הסעיפים האחרים נחזור ונדון. לא אמרתי, שההצבעה איננה מחייבת; היא מחייבת כמו כל אחת מההצבעות המוקדמות.

הא' ברגרין: בישיבה הקודמת התנגדתי להא' בן-חיים, אבל לאחר עיון אני אומר, שצדק הוא, ולא אנוכי. הוא הציע גְבוֹהָ, גְבוֹהָ, גְבוֹהָ, גְבוֹהָ, והוחלט לקבל שתי מערכות, כאמור. בתנוך מצאנו "גְבוֹהָ-קוֹמָה". ואני מציע, כי נציין, שבמקרא נמצא "גְבוֹהָ", ולפי זה הריבוי בסמיכות גְבוֹהָ, שאינו נמצא במקרא. בשיר "על ראש הראל" שר ביאליק: שני ענקים גְבוֹהָי קומה.

הא' בן-חיים: אני מבין, שאין הא' ברגרין מערער על קביעת שתי המערכות, אלא הוא רוצה, שנוסיף, כי במקרא יש כך וכך. אין מר ברגרין מערער על ההחלטה, אלא על אופן הבאתה.

הא' מלמד: הוא מציע מערכת אחת, ובסוגריים ייכתב, שבמקרא נמצאת צורה זו.

הא' בן-נון: אני רוצה לעמוד עקרונית על הדרך, שנהגנו בה לפנינו, כאשר אמרנו, כי במקרא נמצאות צורות מסוימות. יש בדרך זו מידה של התחמקות. איננו אומרים מפורשות, אם דרך זו נוהגת או תהא נוהגת מחר; או שמא אין זו אלא צורה ארכאית שנמצאת במקרא (ובקונקורדנציה תמצא אותה), אבל אתה מצווה שלא להשתמש בה. לפי מיטב הבנתי, רק הפירוש השני הוא נכון לגבי האמירה, שבמקרא יש כך וכך.

הא' בן-חיים: הכול מבינים כך.

הא' בן-נון: אני מתפלא מאוד, שבאחד הוויכוחים, כאשר ערערתי על החלטה מסוימת ואמרתי: "כיצד נחליט כך, בשעה שהמקרא סותר זאת?", נאמר כאן מפי פרופ' בן-חיים, שמה שכתוב במקרא כשר על כל פנים.

הא' בן-חיים: מעולם לא הייתה דעתי, כי כל מה שכתוב במקרא ממילא כשר היום.

הא' בן-נון: כך זכור לי, ואני חושב, שרבים יפרשו זאת כך. רבים נטו לפירוש זה גם בעת הוויכוח על כללי הפתח. בין שזה נאמר ובין שלא נאמר, סבור אנוכי, שאם יש במקרא מטבע לשון מסוימת – ואנו מציינים שישנה במקרא – אין לנו לפסול אותה. אלא אם אנו מחליטים, שדרכנו צריכה להיות שלא כבמקרא. צריך, שחברי האקדמיה ידעו מפורשות – ולא יטעו בכווונות – שאם אנו אומרים "יש במקרא", הננו אומרים, שבלשון למעשה – אין.

באשר ל"גבוה" בחולם חסר או מלא – אם נכתב, שבמקרא יש, שוב יעלה ספק זה. גם לפי דעתי, צריך יהיה להבין ש"במקרא יש" פירושו: בלשון היום – אין. אבל, לדעתי, גם אסור לנו לפסול את המערכת הזאת. גְּבֹהָ, גְּבֹהָ, גְּבֹהָ – היא מטבע לשונית כשרה גם היום, מקובלת ונכונה. על יסוד מה נגנוז אותה כאן במימרה "במקרא יש", ויפקפקו, אם אנו פוסקים "מותר לך לומר כך" או "אסור לך לומר כך"?

אם אנו עומדים על ההחלטה של שתי מערכות – אסכים לכך. אם לא – צריך יהיה לקיים דיון על העניין הזה: גְּבֹהָ בחולם חסר, ובנסמך – גְּבֹהָ.

הא' בן-חיים: כבר נהגנו כך בכללי הקמץ. קבענו מטבע זה אחרי ויכוחים חמורים. אם אנו מקבלים צורה, שהיא כנגד מה שכתוב במקרא, אנו מודיעים "במקרא יש", ואין אנו אומרים שהוא פסול, ואין אנו ממליצים עליו. אנו מציעים דבר אחר להיות כלל. במקרא יש גְּלָל, גְּלָלָיו. אמרנו: להווי ידוע, שאנו יודעים זאת, אבל אנו קובעים "גְּלָלָיו". הייתה כוונה ברורה במטבע "במקרא יש", לא היה כל ספק, מה הוועדה אומרת: נוהגת הדרך האחרת. אם אתה מבין זאת כך, ואתה רוצה להצביע כי "במקרא יש" הוא הכלל – תציע זאת.

הא' שבטיאל: מרשה אני לעצמי לשער השערה, אפשר שאין בה ממש. מניין לנו שגְּבֹהָ הוא מן גְּבֹהָ, ושמה הוא מן גְּבֹהָ, כשם שיש גְּדָלִי בשר (יחזקאל טז, כו). קְצָרִי־יד (מ"ב יט, כו); ישעיה לו, כו) מן גְּדָל, קְצָר (ראה מנדלקרן), וכן גְּקָן, יִשָּׁן. אפשר שהיו שני משקלים למשמעויות שונות: גְּבֹהָ (גְּבוּהָ). לאור הנחה משוערת זו, אולי מוטב שלא לתלות גְּבֹהָ, גְּבֹהָ ב"גְּבֹהָ", אלא ב"גְּבֹהָ".

הא' קדרי: להפך מהשערתו של מר שבטיאל. מן הדין לתת את הדעת על זוגות מלים כמו חָצִי – חָצִינוּ, אָמַר – אָמַרְי, שיש שם הופעה של צורת יסוד אחת. אני חושב, שהצורה גְּבֹהָ שייכת ל"גבוה".

הא' ייבין: אני חושב, שאנו צריכים לכתוב פירוש להחלטה. מה שאמר הא' בן-נון, זהו פירושו של הא' בן-נון, אבל לא פירוש ההחלטה שלנו. אם אנו כותבים "במקרא יש", אין

פירושו, שהיום אסור לומר כך. איש לא התכוון לזה. כל מי שרוצה להשתמש כמו שכתוב במקרא – תבוא עליו ברכה. במקרא כתוב גִּלְגָּלְיוֹ. כלום אנו פוסלים את גִּלְגָּלְיוֹ? אנו יכולים לומר, שהעם נוהג לומר היום גִּלְגָּלְיוֹ. אם הצורה נכונה או לא – זו עובדה. מדוע נפרש החלטה, כאילו אנו באים לאסור על משהו? אנו באים רק לפרש את העובדות הקיימות: במקרא יש כך, היום אומרים אחרת. השאלה היא, אם אנו מאשרים גם מה שאומרים היום או לא. ואם אנו מאשרים את שניהם, מדוע יש ללמוד, שאנו פוסלים את המקרא?

הא' ברגרין: מה שנאמר לאחרונה מפי הא' שבטיאל וקדרי, כבר נאמר בישיבה הקודמת. באשר לדברי הא' בן-גון – הרי הוא התנגד לדבר אחד שהוא מפורש בתנ"ך, והוא היה הגורם לקבלת השינוי, שאני התנגדתי לו תחילה. משקל פִּעַל בתנ"ך מקיים תמיד את הקמץ בנסמך יחיד: יָקַר, כָּתַב, שָׁאָר, וגם בהגדה של פסח הנסמך בקמץ: שָׁאָר, שָׁאָר ירקות – אצל כל העדות. מר בן-גון הציג לשנות זאת. הסכמנו ושינינו. פה יש עברה על דרך המקרא. באשר ל"גִּלְגָּלְיוֹ" שנמצא בתנ"ך – כך כתבו כל המשכילים והמשוררים בימי ההשכלה. בספרות ימי הביניים מקובל גִּלְגָּלִים, הפייטנים כתבו גִּלְגָּלִים, ואיש לא התנגד ל"גִּלְגָּלִים". וכך כתבנו: גִּלְגָּל, גִּלְגָּלִים. איני מבין, משום מה ההתנגדות להזכיר, שבמקרא יש גִּלְגָּלְיוֹ, ושאונו איננו אומרים היום כך.

הא' שלי: לו היה לפנינו זיכרון הדברים של אותה ישיבה שנשכחה, לא היינו מגיעים לידי יכוח. שכן כבר דננו בעניין זה, אם ומדוע מלה, המצויה במקרא בצורה שונה מזו שאנו באים לקבוע, יש לכתוב אותה בסוגריים לציון הדבר. היה יכוח והוחלט לנהוג כך, כדי להדגיש, שאין אנו פוסלים צורה שבמקרא, אלא מודיעים עליה. אילו רצינו לפסול, היינו יכולים להתעלם ממנה ולא לכתוב דבר. יש הבדל בין פיסול ובין העדפה של צורה אחת משתיים. אם האקדמיה ממליצה על צורה אחת, אין היא פוסלת בכך את הצורה השנייה, אלא מזכירה, שיש עוד צורה אחרת במקרא, ומוכן מאליו, שמי שירצה להשתמש בה, לא ייאמר, שהוא חוטא לצורת הלשון העברית.

אשר לעניין הנדון כיום – גִּבְהֵי או גִּבְהֵי, גִּבְהֵי או גִּבְהֵי – יש מקום לתבוע, שלשתי הצורות יינתן מעמד שווה. אני בעד זה, ומוכן אני להצביע בעד שתי מערכות; ואם יוחלט כך, שוב לא נבוא לכתוב בסוגריים שום דבר. אך אם יחליטו על מערכת אחת, אין דרך אחרת אלא לכתוב, שבתנ"ך יש צורה אחרת.

הא' בן-גון: אני מודה למר שלי, שהעירני על שכחתי, אם אמנם כן הוא. רציתי למנוע אי-הבנה, בשעה שאנו מחליטים כאן בשאלה העומדת לפנינו. אם אנו מצביעים לפי פירושים שונים, הצבועה איננה יוצאת מנקודת ראות משותפת, ואין היא צודקת.

הא' שלי: כבר הצביעו....

הא' בן-גון: אם נקבע הדבר, הריני מקבל עליי את הדין. ולמר ברגרין אומר, שלא שכחתי, שפעמים אחדות החלטנו בניגוד למקרא. אינו דומה מקרה זה למקרה ההוא; אינה דומה צורת גִּלְגָּלְיוֹ לצורה של "גִּבְהֵי" בסמיכות. אם שם היה מותר לציין בסוגריים, הרי צורה זו בנסמך אין מן הנכון להכניסה לסוגריים ולגנוז אותה.

הא' בן-חיים: יש החלטה ברורה, שיש שתי מערכות, ואין רוצים להעדיף אחת מן השנייה. אמרנו, שכל הצבעה היא מוקדמת, עד שנעבור על כל הרשימה. הא' ברגרין מציע הצעה לנהוג פה בהעדפה. הצעה זו תעמוד לדיון ולהצבעה. בהחלטה כתוב מה שנמצא לפנינו, והוא שיש שתי מערכות, ועכשיו יש הצעה, שתהיה רק אחת. השאלה תעמוד לדיון.

הא' שלי: אני מציע שנצביע על כך.

הא' בן-חיים: אני מציע שלא נצביע שוב. קל לומר "שתי מערכות" או "סוגריים". אבל אם אומרם "שתי מערכות" הרי שקובעים ומתירים לא רק "גְבוּה־קוּמָה", אלא גם "גְבוּה־קוּמָה". אם אנו רוצים לאסור זאת, צריך שיתקיים על כך דיון, ולא ייחתך העניין דרך אנב.

הגב' בהט קוראת ת הצעת כלל ג' סעיף 1:

כלל ג': כל חולם המשתנה בנטייה בין לקיבוץ, בין לקמץ קטן ובין לשווא, נכתב חסר. (1) החולם משתנה לקיבוץ, כשהעיצור שלאחריו טעון דגש חזק, כגון: אם, אמות; דב, דבים; חב, חבו; חל, חלין; חק, חקים; לאם, לאמים; אדם, אדמים; ילק, ילקים; ארף, ארפים; חשף, חשפים; עמק, עמקים; עקם, עקמים; ענג, ענגים; ערם, ערמים; עירם, עירמים; רטב, רטבים; אלגם, אלגמים; חרטם, חרטמים.

הערה: תן דעתך, ששמות אחדים משרשים אלה גוזרים במשקל קטול, בין באותה משמעות כגון עקום, עקומים; חשוף, חשופים, או במשמעות שונה, כגון ערום, ערומים כנגד ערם, ערמים. בספרות שלאחר המקרא מצויה גם הצורה ארוף, ארוכים.

הא' איתן: רק שאלה אחת, שהבאתי גם לפני הוועדה. האקדמיה החליטה, לא החלטה עקרונית, אלא שוב במונח במקצוע מסוים, לכתוב "חֲרָטוּם (האנייה)" בחולם מלא, ובנטייה חֲרָטוּמִים בלי שינוי תנועה. אפשר להבדיל בין חֲרָטְמִי מצרים, לפי הכלל הנדון עתה, ובין חֲרָטוּם (האנייה), בחולם מלא.

הא' בן-חיים: אומרים בערבית קָרְדוּם בתנועת u ארוכה, אף על פי שיש במקרא ניקוד מוסמך קָרְדִּימִים. יש לא מעט מלים, שיש להן בעברית שתי משמעויות. מוטב לתת כלל אחד, ולא לפצל את המלה לשתי צורות לפי שתי משמעויותיה. הוועדה ידעה זאת, זוהי הצעתה. אתם רוצים להבחין – בבקשה.

בהצבעה נתקבל סעיף 1 של כלל ג'.

הא' בן-חיים: אני חוזר ואומר, שתהיה עוד הצבעה אחרונה. זוהי הצבעה ראשונה ותהיה הצבעה נוספת אחרונה על הרשימה כולה.

הגב' בהט קוראת את הצעת סעיף 2 של כלל ג':

(2) החולם משתנה בדרך כלל לקמץ קטן, כשהעיצור שלאחריו פשוט ובשווא, כגון: חֲקָךְ, חֲקָקָם; אָוֶן, אָוֶנִי; פְתָל, פְתָלִי; קָדְשִׁי, קָדְשִׁי. הערה: במספר שמות ממשקלים סגוליים או ההולכים אחרי הסגוליים, נוהג הקיבוץ בצד הקמץ הקטן, ואלה הם: גְדֹל, קָמְצוּ, חֲמָצוּ, רְכָסִי, מְשָׁפְתוּ, מְרַפְלְתָּ, חֲמָרוּ (חמרי בית הלל). לעומת זאת נמצא עֲזָף וְעֲזִי.

הא' מלמד: בתהלים ק"י נאמר עֲזָף.

הא' בן-חיים: מניסוח הכלל הזה יוצא, שהוועדה אומרת, שכאשר יש חולם, הוא משתנה בנטייה לקמץ קטן. במקרא יש מספר מלים שאין שם קמץ קטן, ואף על פי כן סבורה הוועדה. שיש להטות בקמץ קטן, ועל ידן יש גם צורה אחרת בקיבוץ.

הא' ייבין: אני רוצה לטעון נגד הכנסת עֲזִי. עֲזָף זו נטייה; עֲזִי – זו הרחבה של עז, ולא בכינוי.

הא' ברגגריין: יש מפרשים עֲזַי זומרתי, ולפי זה יש כאן נטייה. ייתכן, שאין זה הפשט. הא' בן-חיים: השאלה היא: איך נוטה מלה, שיש לה חולם חסר, כאשר יש אחריה הברה, בין שזו הברה של כינוי, ובין שיש לה משמעות אחרת.

הא' בן-גון: אינני מוצא בסעיף 2 של הכלל דבר על כך, שהקמץ הקטן בא גם כשאחריי שווא מורכב, כלומר חטף קמץ, בשמות כגון אֶהְלוּ, פֶּעְלוּ.

הא' בן-חיים: אנו מביאים כאן את השלמים, ולא את הגרוניים.

הא' בן-גון: זו התחמקות מעובדה דקדוקית, גם שמות אלה שייכים לכלל.

הא' מדן: הא' בן-גון צודק, כאשר הוא אומר שיש כאן התחמקות, אבל לא התחמקות מכלל דקדוקי זה. יש כאן התחמקות ממחלוקת גדולה, שהיא איננה עניין לפרק זה בלבד. כאשר נגיע לתנועת קמץ קטן, ודאי נדון בכך. מאחר שאין העניין ניתן לפתרון בפרק זה, אלא בפרק הקמץ הקטן גם בשמות וגם בפעלים – לא נכללה השאלה כאן.

הא' בן-חיים: יש טעם נוסף, למה לא הוכנס העניין לכאן. מדובר כאן על משקל פֶּעַל, ואם יש גרונית, יהיה חטף קמץ במקום השווא. על כך אין חולקים. זהו כלל קבוע.

הא' מלמד: צריך להוסיף הערה, שעל כך נדון בסעיף אחר.

הא' בן-חיים: במשקל פֶּעַל, כאשר יש גרונית, השווא של ע' השורש הוא חטף קמץ. ויש כאן בעיה: איך נהגה הקמץ שלפני זה?

הא' מדן: בכלל נאמר, שהחולם משתנה לקיבוץ או לקמץ קטן, וכאן השאלה, אם החולם משתנה לקמץ קטן או לקמץ גדול, והיא לא נרמזה כלל.

הא' בן-גון: אם אנו מסלקים את הדיון מכאן, אנו מונעים ביסוס לשוני מהנוהג לקרוא פֶּעְלוּ בקמץ קטן.

הא' בן-חיים: דיברנו על ניקוד. על קריאה יהיה דיון נוסף. עומד לדיון, אם הוגים pa'ōlo או po'ōlo.

הא' מלמד: יש להוסיף: על הקריאה – אם היא בקמץ גדול או קטן – עיין בסעיף פלוני.

הא' בן-חיים: קיבלנו את ההערה.

הא' בן-גון: חושש אני, שמשתיקתו של הכלל עשוי להשתמע, שהחולם החסר של אֶהְלוּ וכדומה לא נהפך לקמץ קטן כמו של פֶּתַל או קֶדַש, וזהו החלטה לא נכונה. בין שאתה אומר, שלפנינו שאלה של כתיב בלבד, ואיננו דנים כאן בקריאה, ובין שאתה אומר שהקריאה כלולה בשאלת הכתיבה, מכל מקום עשוי להשתמע מכאן, שאין חולם חסר מתגלגל לקמץ קטן בשמות משורשי ע' גרונית.

הא' בן-חיים: אנו רואים את הכלל הזה לפי שעה מכון רק לשמות בלא עיין גרונית.

הא' מלצר: בהצעת סעיף 2 נאמר: "משתנה בדרך כלל לקמץ קטן וכו'". "בדרך כלל" הוא ניסוח רופף. זה צריך להיות הכלל, ואחר-כך יבוא היוצא מן הכלל. "בדרך כלל" משאיר מקום לספקות, בחינת אין ולא ורפיא בידיה.

הא' בן-חיים: אנו מקבלים את ההערה, והוועדה תגיה את הניסוח. נצביע נא על סעיף 2 בסייג אחד: שההצבעה לא תחול על שמות שיש להם ע' גרונית.

בעד סעיף 2 מהצעת הוועדה הצביעו 15

איש לא הצביע נגדו.

סעיף 2 נתקבל

הא' בן-גון: עוד לעניין הקמץ של אָהֶלוּ, פֶּעֶלוּ – אני מבין שאי-אפשר לכפות על אדם לבטא משהו בלשון הקודש נגד מסורתו. אני הרגלתי עצמי לשנות את דיבורי בהתאם להחלטות האקדמיה. אבל המסורת כובלת בעניינים שבקדושה (הא' בן-חיים: בתפילה, בקריאת התורה), לא בלשון חולין. שם מותר לנו, ומן הדין הוא, שנקבע לפי הראיה הלשונית הנראית יותר. פעמים רבות אנו מתחשבים במסורת בהכרעותינו בשאלות לשון, אבל המסורת כשלעצמה איננה עדיין אספקט לשוני, כל עוד איננה משולבת בעיון דקדוקי מפורש. אם נלך בדרך זו, שבלשון החולין נהגה על פי הכלל שיוחלט עליו באקדמיה, בלא שיהיה בכך משום הוראה לגבי תחום הקדושה – דומני, שיהא הוויכוח רגוע יותר.

הא' ברגרין: אני מציע, שלא נדון על כך עכשיו, אלא נִיחַד סעיף מיוחד לשאלה זו, כי השאלה איננה קשורה בנטיית הסגוליים בלבד, אלא בבעיות נוספות, וגם בשאלת המסורת. חברים אחדים נעדרים היום, וכאשר יקראו את ההחלטה, יבואו להתנגד בישיבה הבאה.

הא' בן-חיים: המסורת הספרדית בעניין זה משובשת ומאוחרת, יש טקסטים, שכתובה בהם ו' בכונן אלה. מקורות קדומים סותרים את המסורת הספרדית.

הא' ברגרין: כיוון ששמענו, שכל ההחלטות הן קריאה ראשונה, ועל כך נצטרך להצביע בקריאה שנייה, אני רוצה להעיר שתי הערות. בעניין "ארון" היו ויכוחים. יש מסורת של אָרוֹן בקמץ, וכל העדות קוראות אָרוֹן בקמץ.

בנוגע ל"כדכודים" – עיינתי ומצאתי בהוצאת היוכל של שירי ביאליק (תרפ"ג) כתוב פְּכָפְּדִים, ובהוצאה שאחר פטירתו פְּכָפְּדִים, וכנראה זה תיקונו של אברונין ז"ל.

ה. הא' בן-גון: במקרים רבים אנו שרויים בספק, אם משקל זה או אחר הוא הנכון. שמענו היום ממר אבינרי כמה אגדות וגם כמה הלכות. אינני יודע, אם האקדמיה תסמוך ידיה על הכרעותיו. אך יש גם הכרעות הבאות בשם האקדמיה והבאות בהשראתה. ואינני יודע, מי המשרה ומי המחליט. נראה לי, כי בכל העניינים המסופקים האלה המליאה צריכה להיות המכריעה; בלעדיה אין להביא דברים כאלה כפוסקים ועומדים.

הא' בן-חיים: תמיד נהגנו כך, שרק המליאה מחליטה.

הא' בן-גון: הנה ידוע, שהמשקל נְמַל יש לו יסוד יותר מאשר למשקל נְמַל, ואילו ב"קול ישראל" שומעים נְמַל. באחת הוועדות, ועדת הימאות, שצריכה להיות הקובעת, הוחלט נְמַל. אינני יודע, משום מה מערערים יסודות של החלטות הרצויות ללשונו. אני מבקש, שעניינים אלה יובאו לדיון ולהכרעה במליאה, ושלפני הכרעת הדברים לא יפסקו הפוסקים השונים כפי שהם פוסקים.

הא' שלי: אם אתה שואל על קול-ישראל...

הא' בן-גון: שם פועל אדם שלנו.

הא' שלי: הוא חי לא רק מפניו. ואם בינתיים יש לו צורך דחוף לקבוע ניקוד, שהאקדמיה עדיין לא דנה בו, מה יעשה? יחכה לה, ולא יאמר כלום?